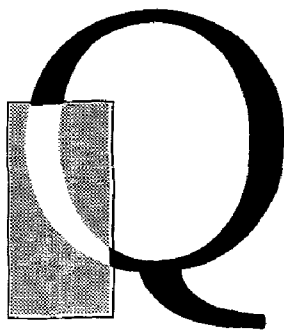

RICARD BLASCO

**CARLES SALVADOR I LA
INFRAESTRUCTURA CULTURAL
VALENCIANISTA**

Quina fou la contribució de Carles Salvador a l'establiment de noves infraestructures culturals valencianistes? És qüestió àrdua d'escatir. Atès el que sabem avui hi ha una sola resposta: ben poca o no gaire, almenys mentre no assolí la maduresa. Ens manquen estudis que facen llum tocant a les organitzacions no polítiques de les primeres dècades del segle. És possible, per tant, que algun dia comptem amb notícies que refuten la nostra asserció, però ara com ara no en podem fer altra.

Parlem d'iniciatives pròpies i d'accions directes. Si ens referim a la cooperació en promocions alienes, va de callada que mai no refusà de recolzar aquelles que ho mereixien i, com més anava més ho feia amb un sentit consensual, de concòrdia; per a Carles Salvador l'ideal patriòtic estava per damunt d'eventualitats i de persones. D'altra banda, cal tenir present que la prolongada estada a Benassal del nostre gramàtic l'allunyà de València, que per tantes raons era aleshores focus d'irradiació del moviment.

L'any de naixença de Carles Salvador (1893) és el de la mort de Constantí Llombart. Dos noms entre els quals hom pot establir més d'un paral·lelisme. Per exemple, observar que tots dos van patir l'escassetesa d'infraestructures culturals, tot i que les circumstàncies no van ser iguals per a cadascun d'ells. M'agradaria que, al temps que honorem el nostre contemporani, tinguéssim un record per a l'autor de *Los fills de la*

Morta Viva. Podríem dir que, d'alguna manera, l'hàlit llombartià inspirà les primeres passes de Carles Salvador: el seu despertar valencianesc s'esdevingué en l'àmbit de València Nova, i tots sabem que entre els fundadors d'aquesta societat hi havia amics i deixebles de Llombart.

Per més que siga ben conegut, no serà sobrer d'evocar ara un episodi, tan il·lustratiu per copsar les arrels de l'ideal salvadorià. En 1907 València Nova volgué fer una commemoració intencionada del segon centenari de la batalla d'Almansa i convocà l'Assemblea Regionalista. L'aplec alçà gran renou. Carles Salvador –un barbamec de catorze anys– hi assistí. Els parlaments dels oradors, els comentaris de la premsa i el contacte amb altres joves patriotes més grans que ell –com ara el poeta Miquel Duran, o l'escriptor Eduard Martínez Ferrando– van modelar el seu esperit.

No cal ponderar, perquè ha estat glossada a bastament, la importància política de l'Assemblea Regionalista, transsumpte de la Solidaritat Catalana. Per contra, no s'ha remarcat prou que possibilità la coincidència de dues generacions: les que anomenem, segons la data del seu assaonament, «de 1909» i «de 1930». La convergència generacional s'esdevingué en un moment ben oportú, atesa la prostració en què llavors es trobava el valencianisme.

Arribats aquí, tampoc no serà sobrer si faig un incís i prove de descriure la situació que va haver d'afrontar aquella jovenalla. A l'inici del segle XX, la dessubstanciació de la Renaixença valenciana –instigada pel seu sector reaccionari– semblava acomplida. No sols s'havia frustrat la projecció política del moviment: també la cultural, desvirtuada pels mateixos agents, se'n ressentia. El cobejat redreçament lingüístic no tirava endavant. Els intents de retornar la llengua pròpia als espais col·lectius que li corresponien eren rebuts amb pugnacitat, inhibicions i desinterès, si no eren decididament obstruïts.

La Renaixença, al capdavant, s'havia reduït a la mera activitat dels versaires dels Jocs Florals o a esporàdiques estrenes de sainets. Per al sector burgès dominant, no significava més que una coartada de «valenciania» o un ornament social. Gairebé tots els prohoms de Lo Rat Penat, alfabetitzats en l'idioma de l'Estat, practicaven –oralment i per escrit– el bilingüisme, a més de distingir-ne selectivament l'ús lingüístic: valencià per a les expansions líriques, castellà per als actes de prestigi. El poble menut –d'un analfabetisme esfereïdor– es deixava arrossegar per l'exemple de les classes altes.

De manera que, ensems que sentia la fiblada del valencianisme, Carles Salvador descobria que l'engrescament suscitat per la convocatòria de València Nova no podia amagar el precari estat de la vida intel·lectual valencianista. Una altra experiència colpidora la tingué en acabar els estudis de magisteri: en tant que docent d'una escola pública, havia de fer les classes en la llengua oficial a alumnes que a casa i al carrer parlaven la vernacla, amb el previsible resultat que no l'entenien. Això augmentà el seu

consciencament i determinà que es convertís en un «polític de l'idioma», com es definí anys a venir.

De més a més, aquell adolescent volia consagrar-se a la literatura. En aquest camp, la situació de la llengua no era gaire millor que en els altres. Hi abundaven els lletraferits de tota mena, per bé que sense ambicions de fer obra de volada. La degradació era total: els saineters, amb l'excusa d'obtenir l'èxit comercial, s'adreçaven a un públic «d'espardenya» i, així, es complaiïen en el més vil dialectalisme, actitud compartida pels autors fallers; els trobaires llorejats empraven un lèxic arcaic i desuet; i la majoria de les publicacions utilitzaven l'ortografia castellana... Era freqüent sentir als certàmens cants a la «llengua dels avis», però ningú no la respectava ni s'esforçava per endreçar-la. Tan ràpidament es deteriorava, que corria el risc de convertir-se en relíquia de museu o –pitjor encara– en patuès inservible per a fer obra de cultura.

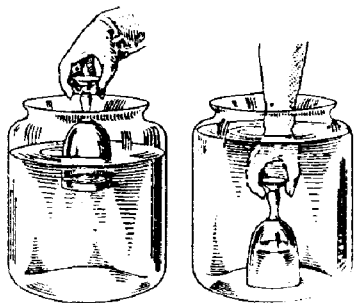
Tal enviliment no semblava preocupar ningú, llevat de l'exigu grup de poetes i prosistes de la promoció de 1909 i els alevins de la de 1930 que –com el nostre Carles– eixien a escena.

L'encontre llur posà en relleu la coincidència d'inquietuds. Uns i altres escometeren la tasca de *desprovincialitzar* la cultura valenciana, mirant de restituir a la llengua l'antic prestigi. Els més grans introduïren les receptes del modernisme simbolista, mentre que els debutants completarien el procés incorporant els darrers guanys de l'avantguarda europea. Mai no els ho agraiem prou.

Per a emprendre el camí de la modernitat i alhora combatre el creixent desamor d'alguns valencians pel seu català ancestral, aquell jovent mancava d'un mínim aparellament cultural. Per efecte de la maniobra dessubstanciadora adés al·ludida, a la primèria del nostre segle el valencianisme freturava de premsa estable i d'institucions solvents. Existien, sí, dues entitats, una de més antiga (Lo Rat Penat) i una altra de recent (el Centre de Cultura Valenciana), que, per naturalesa, haurien d'haver estat capdavanteres de la regeneració. Cap d'elles, però, no exercia aquesta missió.

Lo Rat Penat, en altre temps fogar dels ideals de Renaixença, com més anava més ineficaç esdevenia. Teodor Llorente i la seua comparsa hi havien esmussat el caire reivindicatiu, llevant-li gradualment caràcter. Això rebaixà l'antiga «societat d'aimadors de les glòries valencianes» al rang de mera entitat recreativa, cultivadora d'un populisme castrador, enyoradís i folkloritzant. Precisament, València Nova havia nascut per la insatisfacció que sentien alguns ratpenatistes.

Quant al Centre de Cultura Valenciana, creat recentment (1915) per la Diputació de València per desenvolupar funcions acadèmiques d'alta cultura, no trigà molt a transformar-se en un àmbit elitista, on esplaiar vanitats. El seu propòsit no era el recobriment lingüístic ni la restauració de la cultura autòctona, sinó el conreu de l'erudició nostàlgica. Aviat, els compromisos professionals del novell mestre, C. Salvador, l'obligaren a allunyar-se de València, bé que sense interrompre ni les

col·laboracions en premsa ni les relacions personals. A partir del moment en què es traslladà a Benassal (1916) entrà en contacte amb els nuclis intel·lectuals de Castelló i col·laborà assíduament en els periòdics de la capital de la Plana.

La tardor de 1919 es fundava la Societat Castellonenca de Cultura. El nostre amic no hi tingué art ni part, perquè aquesta institució fou obra d'eminents intel·lectuals locals, com ara Salvador Guinot, Lluís Revest, Joan B. Carbó i Àngel Sànchez Gozalbo. El nou cenacle acollí cordialment Carles Salvador i li obrí les pàgines del seu *Boletín*, tan bon punt com en començà la publicació, el 1920.

L'ambient que hi trobà i les amistats que hi establí van ser d'allò més benèfics per a la formació del jove poeta, a qui la Societat, en el futur, editaria alguns llibres. El tarannà exigent dels il·lustrats castellonencs, la cura amb què hi treballaven i llur tenacitat a tota prova foren per a ell un model constant. El contrast amb l'estufament que emanava el Centre de Cultura Valenciana li inspirà un comentari potser una mica amarg, però just: entre les dues entitats «hi ha més diferència que del cel a la terra», digué.

Podem registrar en 1921 la primera iniciativa salvadorenca coneguda en el camp cultural, quan proposà constituir l'Associació Protectora de la Ensenyança Valenciana, prenent per model la catalana, que des de finals del Vuit-cents venia actuant amb tant de profit. Concretà la seua proposta publicant un opuscle i establí a Benassal una oficina de propaganda i coordinació. L'adveniment de la Dictadura de Primo de Rivera avortà el projecte, que no fou dut a terme fins 1934, ja en temps de la II República.

Aquí tenim un punt obscur que convindria aclarir. Contemporàniament existia a València l'entitat Nostra Parla, filial de la constituïda a Barcelona devers 1916; en 1922 n'era president el poeta (i també mestre) Pasqual Asins. Fóra interessant de conèixer les activitats i l'abast al País Valencià d'aquesta agrupació defensora de la llengua. Hi tingué algun contacte Carles Salvador? Per què considerà més escaient propulsar la Protectora?.

En un temps en el qual el desplaçament de les persones no era tan fàcil com ara, és clar que el seu aïllament a l'Alt Maestrat li privà de prendre part en algunes de les operacions culturals més interessants de l'època, com ara els Dimarts d'Amical Conversa que en 1920 organitzà Adolf Pizcueta a la Joventut Valencianista. (A propòsit: d'aquestes converses també ens en manca un estudi detallat.)

El jove mestre s'afanyà a neutralitzar els efectes del seu allunyament mantenint una intensa relació epistolar amb tothom. Així mateix, procurà compensar la desconexió dels actius nuclis valencians desplegant una abundant labor periodística, tant a Castelló de la Plana com a València. No cal dir que utilitzà la premsa com a trona des d'on predicar doctrina cívica.

L'efecte del colp d'Estat de 1923 sobre el moviment valencianista fou divers. La dictadura del general Primo de Rivera reprimí acarnissadament les organitzacions

polítics, però fou una mica més tolerant amb les empreses culturals. Tot i aplicar la censura de premsa, aquesta no fou, ni de bon tros, tan severa com l'hem coneguda sota el règim del general Franco.

Es produí aleshores –en català i en castellà– un auge insòlit de les publicacions artísticoliteràries de difusió minoritària, com si fossen trinxeres d'oposició. Ho faran entenedor unes paraules del nostre amic, estrictament coetànies: «quan les vàlvules es tanquen hermèticament per les manifestacions valencianíssimes, hom cova un desig insaciable que explota en la poesia».

Diàfana declaració, que transferia la resistència civil al terreny literari. Com en altres moments al llarg del segle, l'home de lletres substituïa el polític. Emperò, l'asserció salvadoriana no implicava postular una poesia de combat. No es tractava de canviar el missatge poètic, que conservava la primacia d'expressar l'íntima percepció del món. No calia: pel sol fet de versejar en una llengua punida ja s'estava proclamant la voluntat de lluita.

La tardor de 1927 eixia *Taula de Lletres Valencianes*. Carles Salvador hi col·laborà assíduament i hi intervingué de faísó notòria i decisiva en el sorollós debat de l'avantguardisme. La frase que esmentàvem adés pertany a un dels seus articles de la polèmica. Carles Salvador descobrí en l'aventura avantguardista la fornal on podia forjar la pròpia personalitat i convidà els joves lletraferits a abraçar el radicalisme poètic.

Estratègia literària? Clar que sí! Però això no prova –com alguns malintencionats han fet córrer– que propugnàs la mimesi de models estrangers, ni que ell mateix els imitàs servilment. No entraré ara a discutir-ho. Ja ho vaig fer fa una dotzena d'anys. Poeta tothora sincer i espontani, utilitzà el polvorí de l'avantguarda per extirpar buidor i niciesa de les lletres valencianes, i instigà la resta de confreres a transitar la mateixa via.

Naturalment, l'avantguardisme de Carles Salvador no només era estètic: responia a una actitud vital. En una altra declaració d'aquella hora digué que també en altres qüestions prou més interessants que les literàries era, o almenys s'hi sentia, d'avantguarda. (La confessió, de 1930, no cal dir que havia d'interpretar-se en clau política: avantguarda equivalia a república.)

Arribats aquí, ve a tall remarcar un fet, assenyalat fa temps per Pérez Moragon. Carles Salvador va viure seixanta-dos anys. Deixem de banda els de la infància. Parem esment en els de maduresa: són marcats per dues dictadures i una guerra civil. Així, doncs, el nostre amic només pogué parlar i escriure sense fre, en llibertat, durant nou minsos anys de vida relativament democràtica. La resta es trobà amb dificultats per defensar el seu ideari. Però, a despit de les vicissituds de l'època que li tocà en sort, àrduament superades, mai no deixà de sentir-se d'avantguarda, encara que, ben sovint, forçat per les circumstàncies, hagué de celar el seu pensament.

L'etapa republicana afavorí la creixença del valencianisme. En el camp polític assolí una representació compacta i en el de la cultura s'imposà decididament, reeixint sobre un medi hostil. Això, permeté a Carles Salvador donar a llum diverses obres literàries, que no em correspon d'examinar ara.

Sens dubte l'acte de més transcendència en aquell moment fou la signatura, el 21 de desembre de 1932, de les famoses Normes de Castelló, que van posar fi a l'anarquia gramatical que patíem d'antuvi els valencians. Fóra exagerat de creure que el nostre personatge instigà l'acord, que fou un èxit col·lectiu. Carles Salvador—un signatari més, dels cinquanta-dos intel·lectuals més prestigiosos del País— es limità a ser-ne un tenaç propagandista, que no és poc.

En 1932 comença la seua col·laboració a *El Camí*, no interrompuda sinó amb la fi del setmanari, el 1934. És en aquest any que el poeta es trasllada de Benassal a Benimaclet per exercir de mestre en aquest barri de València i això li facilita d'intervenir més activament en la vida intel·lectual de la ciutat. Tot seguit s'incorpora a la redacció de *La República de les Lletres*, on escriurà fins que cessà la publicació de la revista.

D'aquest període cal remarcar un altre notable esdeveniment: la fundació de Proa, la primavera de 1935. Carles Salvador hi és elegit vocal de la directiva, junt a altres capdavanters: Nicolau Primitiu, Adolf Pizcueta, Enric Navarro i Borràs, Gaietà Huguet, Emili Gómez Nadal i Francesc Soto. Proa, Consell de Cultura i Relacions Valencianes, volia ser nexa entre els diversos bàndols valencianistes, superar recels i discrepàncies polítiques i actuar unitàriament en pro de la llengua i la cultura. Propòsit patriòtic i lloable, però difícil de mantenir en el clima precursor de la guerra civil. Carles Salvador, home conciliador i de consens, redacta una secció de divulgació gramatical al seu butlletí, *Timó*.

I és que, autoproclamat «polític de l'idioma», el nostre amic mai no afluixà en aquesta tasca. Entre 1932 i 1936, i alhora que publicava les obres literàries, donava a la impremta almenys tres manuals de gramàtica i, clar és, un gavadal d'articles divulgatius. En 1932, delegat pels seus col·legues de Castelló, exposà davant l'Assemblea de Mestres de la Regió els problemes que planteja el bilingüisme a les escoles. Un any després creava a Sant Pau d'Albocàsser la I Colònia Escolar Valencianista, ajudat per Enric Soler Godes, Francesc Boix i Antoni Porcar.

El seu aveïnament a Benimaclet li facilità, com he dit, l'accés als nuclis culturals més dinàmics de l'urbs. Així mateix li possibilità d'acostar-se a d'altres, més renitents al valencianisme pur. Conscient que, per a l'obra patriòtica que volia dur a terme, calia aprofitar totes les oportunitats, enllà on es trobassen, no renuncià a actuar dins d'institucions que altre temps havia censurat agrament, com ara Lo Rat Penat i el Centre de Cultura Valenciana.

Parem esment, primer, en la vella «societat d'aimadors». La iniciació valencianista de Carles Salvador s'havia forjat en la convicció de l'esclerosi de Lo Rat Penat i la

ineficàcia de la seua acció. No obstant això –o justament per això– en 1929 tirà a la joia en els Jocs Florals de l'entitat. La determinació salvadoriana fou vista com un repte, perquè el debat sobre l'avantguardisme estava en l'apogeu. El jove poeta contestatari obtingué la Flor Natural amb *Pomell de poemes*, un conjunt on resplendia sense vels idèntica vibració avançada que en les altres composicions de l'autor, qui expressament rebutjava els tòpics i les fórmules carrinclones fins aleshores consubstancials al certamen. «La poesia flouresca ha sofert una derrota», comentà exultant *Taula de lletres valencianes*. Tenia tota la raó.

Bé. Sis anys després, Carles Salvador tornà a desafiar, provocador, aquell reducte de la cursileria estètica. La primavera de 1935 –ja havia publicat els tres poemaris cabdals i plens de novetat– ocupà la tribuna de Lo Rat Penat per pronunciar una conferència titulada «El meu concepte de la poesia», abrandada defensa del dinamisme poètic enfront de l'estancament jocflouresc.

Quant al Centre de Cultura Valenciana, ja ha estat reportat l'àcid comentari salvadorià de 1922. Els directors del Centre no li'l van prendre en compte i quan decidiren rejoyenir l'entitat amb la incorporació de personalitats valencianistes, van cridar el poeta avançat, l'home íntegre que avantposava la llengua a qualsevol altra reivindicació. L'elecció venia a ser un reconeixement de la seua labor gramatical i literària. Llegí el discurs d'ingrés –titulat *Qüestions de llenguatge*, significativament– en 1936. Tot seguit va començar a impartir al Centre classes de valencià. El possibilisme produïa els seus fruits.

La sublevació militar de l'estiu de 1936 contra la República suposà un colp molt dur per al valencianisme cultural: un col·lapse de les activitats just al moment en què es trobava en un punt de saó ple de promences. La represa fou àrdua i lenta.

No s'hi assolí restablir el nivell anterior, per bé que a l'any de la insurrecció ja era apreciable un cert grau de recobrament. Carles Salvador va contribuir a superar els efectes del daltabaix en la mesura de les seues forces, més bé minses. S'incorporà aviat a les tasques de l'Aliança d'Intel·lectuals per a Defensa de la Cultura, publicà alguns llibres i en 1937 féu un curs de valencià a l'Institut d'Idiomes de la Universitat de València.

També el 1937, a proposta de Francesc Bosch i Morata, conseller de Cultura, el Consell Provincial de València creà l'Institut d'Estudis Valencians. El nostre poeta –una altra reconeixença dels seus mèrits– en fou nomenat secretari general i alhora secretari de la secció filològica. L'organisme, projectat per ser el motor que revifés el valencianisme cultural en la postguerra, no arribà a quallar perquè, malauradament, la derrota republicana en comportà la dissolució.

Altre moment crucial viscut pel nostre amic durant la contesa civil fou en juliol de 1937. Carles Salvador presidí la delegació valenciana al II Congrés Internacional d'Escriptors Antifeixistes, reunit a València. En l'avinentesa, l'home de lletres mostrà el seu tremp polític redactant i llegint un valent «Informe», que per ser àmpliament

conegut m'estalvia el comentari. Serà prou de recordar-ne l'argument bàsic. Ho faré, per ser exacte, amb els seus propis mots: «el feixisme, en negar l'home nega també la cultura, i més encara, nega les minories culturals, nega les cultures nacionals i nega el dret d'existència cultural, que no política, a les minories nacionals». A penes vint mesos més tard, la victòria de Franco confirmaria dramàticament el seu avís.

El disseny dels vencedors es féu ostensible de seguida: anorrear el valencianisme. Un colp declarades il·lícites les organitzacions polítiques, s'afanyaren a socavar-ne sobretot el domini espiritual. En aquesta inqualificable maniobra, els militars victoriosos van tenir els millors aliats en els partidaris del «*valencianismo bien entendido*», és a dir d'un valencianisme superficial i folklòric. Ells posaren al servei del dictador la més emblemàtica de les institucions de la Renaixença: Lo Rat Penat. Estigma que la vella «societat d'aimadors» encara no ha pogut rentar. El daltabaix prengué proporcions de catàstrofe.

Una volta més, la llengua rebé els principals atacs. Es proposaven de reduir-ne el conreu a la migrada esfera dels passatemp innocus, relegar-la a una posició subalterna, sense més manifestacions diguem-ne «literàries» que uns miserables versos de certamen –o de falla– una vegada a l'any. Deixar-la asfixiar-se i morir de consumpció.

La formidable reculada que tot això significava no podia deixar insensible el nostre amic. No tingué altra preocupació, els primers anys de la postguerra, que la defensa i la salvació de la llengua, amenaçada d'una mort segura. Hagué d'esperar, però, temps més propicis. L'acabament de la II Guerra Mundial, amb el triomf de les democràcies, afectà el règim franquista, que havia apostat fort per l'Eix nazifeixista. El dictador es veié obligat a aflluixar una mica l'aparell repressiu. Feia més d'un lustre que havia finit la guerra civil. Albirant una possibilitat, Carles Salvador gestionà l'establiment d'uns cursos de valencià a l'Escola d'Artesans, sense reeixir-hi.

Finalment (qui ho diria!) ho aconseguí a Lo Rat Penat. El 1949, com a conseqüència d'una altra virada del règim, va renovar-se'n la Junta Directiva. No per elecció dels socis, sinó per potestat del governador civil. El virrei de torn nomenà president Manuel González Martí, qui ho havia estat ja en el període 1928-1930. El nou president oferí un lloc en l'òrgan directiu al nostre poeta; concretament per regir la Secció de Literatura i Filologia. Carles l'acceptà.

El seu gest, molt meditat, no fou ben comprès per tots. Hi hagué qui l'acusà de rendir-se a l'enemic. El blasme, si el jutgem històricament, resulta excessiu. Els fiscals d'aquella hora no s'adonaven que assistien a un exercici de possibilisme. Acceptant l'oferiment de González Martí, el poeta gramàtic posava en marxa una maniobra d'infiltració i de resistència. A fi de comptes: Carles Salvador acomplia un acte de servei al País.

Els qui sí que entengueren el gest van ser els valencians de l'exili. *La Nostra Revista*, de Mèxic (núm. 45, setembre 1949), comentava que Carles havia entrat a Lo Rat

Penat «tancant els ulls a moltes coses» i remarcava que a costa d'un «sacrifici personal». (Ironies de la història: anys a venir, els joves acusadors d'aleshores van arrencar-se amb el blaverisme.)

L'abast de la decisió de Carles Salvador començà a capir-se tan bon punt es posà a la tasca. Un testimoni coetani digué que Lo Rat Penat mostrava un bellugueig «constant i eficaç com mai no ho havia estat». A la tardor d'aquell mateix 1949 començaren els «Matinals Poètics», el primer consagrat a Pasqual Asins en l'aniversari del seu traspàs. Alhora, s'inaugurava un cicle de conferències, es convocava un Concurs Infantil de Lectura Valenciana, i s'obrien diverses classes: ortografia (a càrrec d'Enric Valor), morfologia (impartida per Josep Giner), a més del de gramàtica per correspondència.

Tanta forrolla van fer aquestes aules valencianes que en avant la direcció podia vantar-se de comptar amb un «nombrós estol» d'escolars. El curs següent calgué dividir les classes en dues tandes i incorporar-hi nous professors: mossèn Vicent Sorribes Gramage, Ismael Rosselló Zurriaga i Francesc Ferrer Pastor. No pot silenciar-se que Carles tingué un col·laborador ferm i valuós en Enric Soler i Godes, vicepresident de la secció. Els Cursos de Lo Rat Penat tingueren aviat una secció filial a la Casa de València de Madrid.

En 1951 Carles Salvador donà a llum la *Gramàtica valenciana amb exercicis pràctics*, text bàsic adreçat als alumnes i que ha conegut disset reedicions. Encara avui resulta vàlid per a tots els valencians que estimen la seua llengua i volen practicar-la amb pulcritud. Fou costum cloure cada curs amb conferències d'escriptors i erudits del País, de les Illes i del Principat, elegits entre els més notables, així com editar-ne els textos. Afirmació contundent de la potència d'una cultura proscriu. No tot, però, van ser èxits. La projectada reaparició de l'*Almanac de Lo Rat Penat* —de pura tradició llombartiana— no arribà a concretar-se.

Els Cursos de Lo Rat Penat continuaren després de la mort del fundador, esdevinguda en 1955. Set anys més tard es constituí l'Agrupació d'Alumnes dels Cursos de Llengua Valenciana. Aleshores, ja eren molts els excussetistes que s'ocupaven de treballar per l'idioma en diversos àmbits: cal esmentar la labor de mossèn Vicent Faus i Beltran a les Escoles Pies.

Aquesta fou la principal aportació de Carles Salvador a l'establiment d'una infraestructura cultural valencianista. Obra magna d'incalculables conseqüències, els Cursos de Lo Rat Penat evitaren el temut naufragi de la llengua. Van tenir, a més a més, altra dimensió que la gramatical, perquè el fundador curà d'infondre al jovent les nocions de pensar «en valencià» i d'estima a la Pàtria. Pot afirmar-se que constituïren la revenja salvadoriana enfront dels qui volien exterminar els nostres valors espirituals.

No voldria acabar sense esmentar una frase d'ell, reveladora de la seua capacitat d'entusiasme. És de 1951 i figura al parlament inaugural de la IV Taula de Poesia:

«actuar a favor de la literatura valenciana m'és un goig i no un sacrifici». Altre tant podia haver dit tocant a la llengua. Bé és veritat, però, que vint anys enrere ja s'havia confessat «polític de l'idioma», títol pel qual jo crec que voldria que el recordàssem. Els Cursos de Lo Rat Penat van ser el zenit d'aqueixa política.

RICARD BLASCO

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- AZNAR SOLER, M. i BLASCO, R. (1985) *La política cultural al País Valencià (1927-1939)*, València, Institució Alfons el Magnànim.
- BLASCO, R. (1981) «Una lectura de Carles Salvador», dins Salvador, C., *Poesia*, València, Institució Alfons el Magnànim.
- (1986) «La cultura en llengua catalana al País Valencià durant la República i la guerra civil (apunts per a una caracterització)», *Revista de Catalunya* 2, Barcelona.
- (1988) «La vida cultural valenciana en la vigília de la guerra civil de 1936-1939», *Homenatge a Lluís Guarnier*, València, Consell Valencià de Cultura.
- (1990) «Les lletres valencianes en la cruïlla», *Anuari de l'Agrupació Borriana de Cultura* 1, Borriana.
- CUCÓ, A. i BLASCO, R. (1992) *El pensament valencianista (1868-1939)*, Barcelona, La Magrana.
- DDAA: (1985) «La generació del 1930 i el seu temps», *Llir entre cards* 4.
- IGUAL ÚBEDA, A. (1959) *Història de Lo Rat Penat*, València, Ajuntament.
- PÉREZ I MORAGON, F. (1978) «Pròleg», dins Salvador, C. *Gramàtica valenciana*, València, Tres i Quatre.
- (1982) *Les Normes de Castelló*, València, Tres i Quatre.
- PITARCH I ALMELA, V. «Pròleg», dins Pérez Moragon, F. (1982).
- PIZCUETA, A. (1990) *Memòries fragmentàries*, València, Acció Cultural del País Valencià-Fundació Huguet.
- RAMOS ALFAJARÍN, J. R. (1989) *La qüestió lingüística en la premsa de Castelló de la Plana (1834-1938)*, Castelló de la Plana, Diputació de Castelló.
- SALVADOR I MONFERRER, C. (1978) «Introducció», dins Salvador, C. *Gramàtica valenciana*, València, Tres i Quatre.
- SIMBOR ROIG, V. (1983) *Carles Salvador i Gimeno: una obra decisiva*, València, Diputació Provincial.